DEN ØKONOMISKE UDVIKLING I DANMARK[1]

Forskellige træk i den senere tids økonomiske begivenheder her i landet og i omverdenen kan — i hvert fald for en første betragtning — give anledning til en vis begrænset optimisme med hensyn til udviklingen i den nærmeste tid fremover. Dette gælder således bevægelsen i import- og eksportpriser, der, efter gennem ca. 2 år at have været til ugunst for Danmark, nu synes at være slået om, foreløbig dog kun i beskeden udstrækning. Endvidere et vist fald i hjemmemarkedspriserne og en forholdsvis ringe stigning i leveomkostningerne fra juli til oktober i år, der kunne vække håb om, at de inflationsdrivende kræfter er ved at have udtømt deres virkninger. Og endelig den omstændighed, at bankernes udenlandske nettogæld har været aftagende i de sidste måneder, et forhold, der måske har en vis forbindelse med udviklingen i import- og eksportpriser.

En nærmere analyse af de nævnte træk synes imidlertid at mane til en vis forsigtighed med hensyn til bedømmelsen af udviklingstendenserne i den kommende tid. Og i hvert fald er der et par forhold, som må give anledning til bekymring, nemlig det fald i industriproduktionen, særlig i tekstil- og beklædningsbrancherne, der har vist sig i de senere måneder, den stagnerende byggevirksomhed samt den vækst i arbejdsløsheden, som står i forbindelse hermed. Ganske vist betyder faldende produktion på disse områder mindre efterspørgsel efter udenlandske materialer; vel reducerer arbejdsløsheden befolkningens disponible indkomster og dermed forbruget, herunder også af importerede færdigvarer og varer, der i stedet kan eksporteres; nok kan man tænke sig, at en del af de ledigblevne arbejdere og andre produktionsfaktorer kan flyttes over til beskæftigelse i eksporterhvervene, og vel betyder alle disse forhold en lettelse af Danmarks anstrengte valutabalance og en formindskelse af det indenlandske inflationspres. Men det må dog fremhæves, at en overførelse af produktionsfaktorer, herunder arbejdskraft fra de brancher, der er ramt af tilbagegang, til eksportindustrien ikke uden videre lader sig gennemføre, fordi de nødvendige kvalifikationer kan være vidt forskellige. For så vidt en sådan overførsel ikke lykkes eller kun lykkes i begrænset omfang, vil resultatet let blive, at der udvikler sig en selvforstærkende tilbagegang i produktion og beskæftigelse her i landet. De arbejdere, der bliver ledige og derfor får mindre indkomster, må jo indskrænke deres forbrug ikke blot af udenlandske, men også af indenlandske varer. Som følge heraf vokser erhvervslivets lagre af hjemmemarkedsvarer, og for påny at få disse nedbragt vil de næringsdrivende antagelig formindske produktionen, muligvis i større udstrækning, end salget er gået tilbage; dels venter

[1] Se også tabelbilaget bag i heftet.

de antagelig, at salget fortsat vil ligge på et lavt niveau, måske endog at det yderligere vil blive reduceret, dels vil de gerne af med de overnormale lagre, og det kan de kun komme, hvis de producerer mindre end, hvad der svarer til det løbende salg. Herved vil yderligere en del arbejdere blive ledige, og en ny kæde af salgs- og produktionsindskrænkninger kan sættes i gang.

En sådan udvikling vil som foran beskrevet bidrage til at lette betalingsbalancevanskelighederne og mindske inflationstendenserne. Men samtidig rejser sig rigtignok også det spørgsmål, om byrderne ved denne tilpasningsproces bliver fordelt på den rimeligst mulige måde, når udviklingen foregår som antydet, og social og politisk uro kan blive følgen.

Prisudviklingen.

Omstående diagram viser udviklingen i *engrospristallet* og dets to hovedbestanddele, importpriserne og hjemmemarkedspriserne, siden Koreakrigens udbrud. Endvidere er vist bevægelserne i eksportpristallet (der ikke indgår i det almindelige engrospristal).

Som man ser, nåede engrospriserne deres højdepunkt i juni efter en stigning siden sidste år ved samme tid på ca. 38 %. Siden er det faldet med 3—4 %; hjemmemarkedspriserne, der fra juni 1950 til juni 1951 var steget med 31—32 %, har bidraget stærkest til faldet, nemlig med omtrent 5 %; men også importpriserne, hvis stigning i den nævnte periode androg ca. 45 %, er pånyt gået ned, omend kun med 1 %.

Ser man på de enkelte hovedvaregrupper, viser det sig, at *tekstil og konfektion* har betydet mest for den påbegyndte nedgang. Vendepunktet nåedes her allerede i maj på et niveau, der lå næsten 50 % over niveauet ved Koreakrigens udbrud; faldet siden maj andrager ca. 17 %. Årsagen til nedgangen på dette område må dels søges i verdensmarkedsprisfaldet på tekstilråstoffer (jvf. foran s. 180), dels i en svindende indenlandsk efterspørgsel, der antagelig atter skyldes forventninger om yderligere prisfald i forbindelse med de gennemførte købekraftsbegrænsende foranstaltninger i form af højere skatter og bunden opsparing, hvis virkninger nu begynder at gøre sig gældende. Også *vegetabilske levnedsmidler* er faldet stærkt i pris, nemlig med 12—13 % siden toppunktet i juni måned. Hovedårsagen er her, at de i kornloven fastsatte priser for hvede og rug af høst 1951, der fra sept. indgår i pristallet, er væsentligt lavere end priserne for korn af sidste års høst, der lå til grund for de foregående pristal. Priserne på huder, læder og skotøj, der i juni gjorde et voldsomt spring (70 %) op som følge af hudeordningens ophævelse, er også gået lidt tilbage siden da.

Derimod er *træ og papir,* hvis priser er næsten fordoblede siden i fjor, stadigt stigende, omend i aftagende tempo i de senere måneder. Det samme gælder *jern og metaller,* samt *brændsel og mineralske olier.* Andre varegruppers priser synes nærmest stagnerende. Udviklingen er, som man ser, på de fleste områder i ganske god overensstemmelse med verdensmarkedets, for hvilken der er redegjort i den foregående artikel s. 179—183.

Detailpristallet har i modsætning til engrospristallet været stadigt stigende; men stigningen fra juli til oktober var dog mindre end 1 %, nemlig fra 366 til

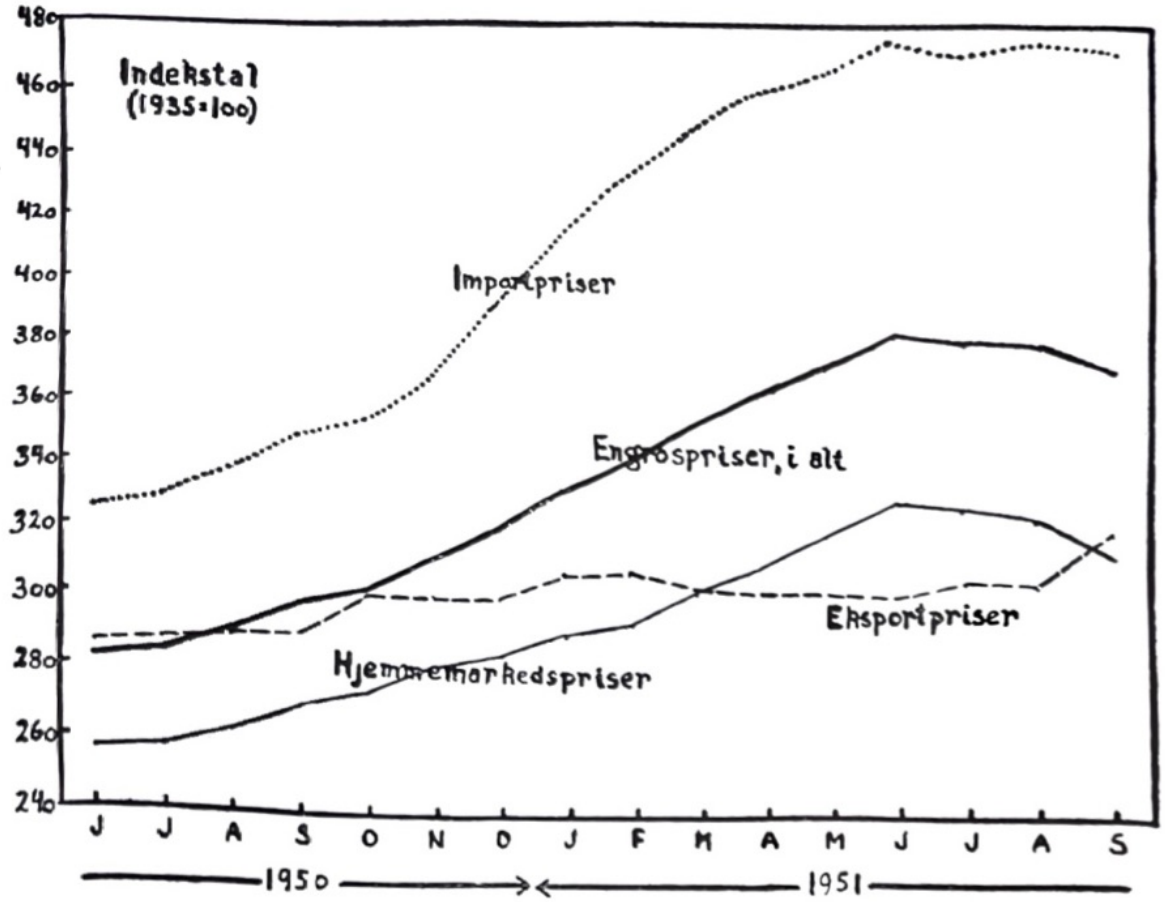

I okt. steg det samlede engrospristal med 2 point til 377. Importvarernes pristal var uforandret 471, medens hjemmemarkedsvarernes steg fra 319 til 321. Eksportpristallet gik stærkt op fra 326 til 342 som følge af højere priser på smør, æg, flæsk og kreaturer.

369 (1914 = 100); medvirkende til denne ringe tilvækst har det været, at også detailpriserne for tekstilvarer m. v. i den senere tid har været nedadgående. Derimod viste de fleste andre varegrupper fortsat prisstigning.

Skal man nu bedømme udsigterne for den *fremtidige prisudvikling,* er det ikke nok at forlænge den i de sidste måneder konstaterede tendens. Priserne på verdensmarkedet er i første række afhængige af den igangværende oprustning i store dele af verden, først og fremmest i U.S.A. Som omtalt i artiklen foran regnes der med stærkt stigende forsvarsudgifter i U.S.A. i den kommende tid, og det er tvivlsomt, om produktionen kan udvides i tilstrækkeligt hurtigt tempo til, at prisstigninger på en række strategisk vigtige varer kan undgås. Meget afhænger her af, om den almindelige verdenspolitiske spænding tiltager eller afsvækkes, samt i anden række af, om det lykkes gennem internationale fordelingsordninger for vigtige materialer at hindre landene i at konkurrere råvarepriserne alt for voldsomt i vejret.

Hvad den indenlandske prisudvikling angår, må det erindres, at januarpristallet vil blive påvirket i opadgående retning af den årlige regulering af boligudgifterne — antagelig med et beløb svarende til ca. 1—2 points. Såfremt ikke andre poster går ned med et endnu større beløb, vil dette udløse et automatisk dyrtidstillæg til arbejderne fra 1. marts 1952 (hvis den dertil sigtende bestemmelse i overenskomsterne bevares). Hertil kommer, at man ikke kan være sikker

på, at importprisernes stigning endnu er slået fuldt igennem i detailpriserne. Endvidere kan det nævnes, at fagforeningerne for nylig har meddelt, at de agter at stille krav om arbejdstidsforkortelse med fuld lønkompensation og forhøjelse af feriepengene. Gennemføres disse krav blot delvis, vil det antagelig medføre væsentlige omkostningsforøgelser — idet en eventuel effektivitetsforbedring i hvert fald først vil mærkes efter nogen tids forløb — og formentlig efterhånden tilsvarende pris- og avancestigninger.

Alt i alt synes det således at være klogt ikke at anlægge et alt for lyst syn på den fremtidige udvikling i prisniveauet[1].

Produktion og beskæftigelse.

Den stigning i *industriproduktionen,* som er foregået nogenlunde uafbrudt siden 1945, synes nu at være bragt til ophør. I løbet af de første 9 mdr. af 1951 lå produktionen kun ca. 1 % højere end i de samme måneder i fjor, og siden maj har indextallene måned for måned ligget lavere end sidste år, omend nedgangen kun andrager ca. 3 % i gennemsnit.

Som omstående diagram viser, er det dog kun *konsumgodeproduktionen,* der er gået tilbage, hvorimod fremstillingen af *produktionsmidler* stadig ligger en smule over sidste års niveau.

Ser man på de enkelte industrigrupper, viser der sig ret betydelige forskelle. Størst har tilbagegangen været i *tekstilindustrien* (÷ 18 % fra maj—sept. 1950 til maj—sept. 1951); derefter følger *fodtøjs- og beklædningsindustri* (÷ 9 %) og *næringsmiddelindustri* m. m. (÷8 %); alle disse grupper omfatter udprægede forbrugsvarer. Derimod er der fremgang i *kemisk industri* (+ 7 %), *sten-, ler- og glasindustri* (+ 5 %) samt *jern- og metalindustri* (+ 5 %), der alle i overvejende grad fremstiller produktionsmidler; i de øvrige industrigrupper er forandringerne ubetydelige.

Årsagen til faldet i konsumvareproduktionen må søges i den svigtende afsætning. Ganske vist er de officielle indextal for detailomsætningen i første og andet kvartal for de fleste brancher, dog med undtagelse af bl. a. tobakshandlere, højere end de tilsvarende tal for de samme kvartaler i 1950. Men stigningen er dog på mange områder for ringe til at opveje prisopgangen, hvilket er ensbetydende med, at der foreligger en tilbagegang i de solgte mængder. Det skyldes som foran nævnt antagelig i første række virkningerne af den købekraftsbegrænsende finanspolitik, muligvis i forbindelse med det forhold, at forbrugerne sidste efterår under indtryk af prisstigningsforventningerne forsynede sig rigeligt med relativt varige forbrugsgoder såsom beklædningsgenstande, således at behovene nu er forholdsvis veldækkede, samtidig med at befolkningens opsparede midler er reduceret noget, fordi de er medgået til at financiere disse indkøb. Hertil kan endelig komme visse forventninger om prisfald, dels som følge af nedgangen i råvarepriserne på verdensmarkedet, dels på grund af de begyndende afsæt-

[1] I oktober steg engrospristallet da også pæny, omend kun med 2 points. Stigningen faldt navnlig på animalske levnedsmidler og foderstoffer. Kun tekstiler og kemisk-tekniske varer gik lidt ned.

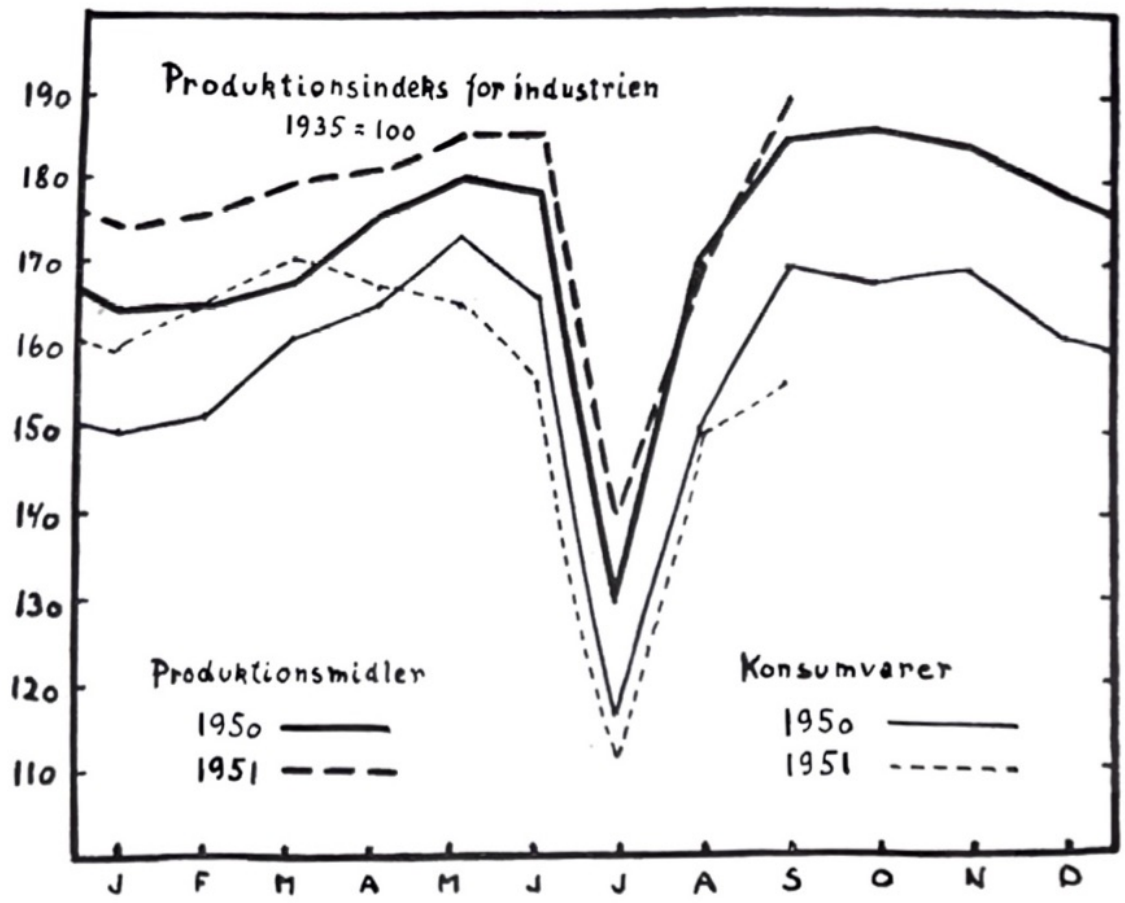

ningsvanskeligheder. Foruden svigtende afsætning spiller antagelig også den skete stramning af likviditetsforholdene en rolle for konsumgodeindustriernes tilbagegang, selv om en del foretagender utvivlsomt er i stand til at financiere produktionen uden støtte fra pengeinstitutterne.

Når produktionsmiddelindustrien har kunnet klare sig forholdsvis godt, beror det utvivlsomt for en stor del på de gunstige afsætningsmuligheder i udlandet, som er fulgt i oprustningskonjunkturens kølvand.

Ved en bedømmelse af industriproduktionens *fremtidsudsigter* må en række forskellige forhold tages i betragtning. For konsumvareindustriens vedkommende må man sikkert regne med fortsatte afsætningsvanskeligheder i den nærmeste fremtid, ligesom også kreditforholdene må antages vedblivende at ville ligge ret stramt, jvf. iøvrigt nedenfor s. 215. Hertil kommer virkningerne af efterårets lønforhøjelser og evt. tilsvarende forhøjelser til foråret. Under forudsætning af oprustningskonjunkturens fortsættelse skulle afsætningen derimod næppe volde større vanskeligheder for de fleste produktionsmiddelindustrier. Et forhold, som imidlertid kan få en hæmmende virkning på adskillige industrigrene, er *knaphed på en række forskellige rå- og hjælpestoffer*. Ganske vist var de indenlandske lagre af de fleste råvarer ved årets midte bedre end sidste år ved samme tid. På enkelte områder var der dog tale om en betydelig tilbagegang; dette gjaldt fx koks og cinders, hvoraf lagrene var gået ned til mindre end det halve, medens lagrene af stenkul var omtrent uforandrede. Da produk-

tionen af fast brændsel i de europæiske leverandørlande har vanskeligt ved at holde trit med industriens voksende forbrug, og da tilførsler fra U.S.A. hæmmes af tonnageknaphed og utilstrækkelig indladningskapacitet i havnene, kan der godt opstå betydelige vanskeligheder på dette område. Også forsyningerne af jern og stål og andre vigtige metaller, herunder ikke mindst kobber, kan komme til at volde bekymringer, idet disse produkter i stigende grad beslaglægges til produktion af krigsmateriel.

Den animalske landbrugsproduktion har i årets første 9 måneder ligget 4—5 % højere end i fjor. *Mælke*produktionen var i begyndelsen af året noget højere end sidste år, men den kølige sommer har senere bevirket et fald, således at den samlede produktionsmængde i perioden jan.—sept. er ca. 3 % lavere end i samme periode sidste år. *Smør*produktionen har vist en noget lignende udvikling, medens produktionen af *ost* til gengæld er gået stærkt frem. Også *flæske*produktionen har været høj sammenlignet med 1950 (ca. 13 % stigning); men denne opgang er sket på bekostning af bestanden. Efter at der pr. 1. okt. er sket en forhøjelse af Englandspriserne med 16—17 %, må man regne med, at bestanden igen vil blive søgt udvidet, og så længe denne udvidelse står på, vil den løbende produktion antagelig blive noget formindsket. Først i løbet af 1952 kan der pånv ventes større fremgang. Endelig har *kød*produktionen ligget 17—18 % højere og *æg*produktionen 12 % lavere end i fjor.

Opgørelser over *høstudbyttet* foreligger endnu ikke. Et foreløbigt skøn angiver, at kornhøsten har været en ubetydelighed større end sidste år, medens rodfrugtafgrøderne ventes at blive noget lavere. I alt anslås høsten til omkring 125 mill. afgrødeenheder, hvilket er ca. 4 % mindre end i 1950.

Landbrugstællingen i juli viste, at der igen i perioden 1950—51 er sket betydelige *investeringer i landbruget,* antagelig for størsteparten financieret ud af erhvervets høje løbende indkomster. Således er antallet af ejendomme med ensilagebeholdere i årets løb steget fra 47.000 til 59.000 eller fra 22.7 % til 28.4 % af samtlige ejendomme. Endvidere er traktorantallet vokset fra 17.800 til 25.500, hvortil kommer, at et stigende antal ejendomme får traktorarbejde udført af maskinstationer. Også malkemaskineanlæggenes antal er gået i vejret, nemlig fra 82.700 til 91.100. Da nedgangen i *landbrugets arbejdskraft* nu synes standset (ved knapt 400.000 helårsarbejdere), må disse betydelige investeringer på længere sigt skabe mulighed for fortsat vækst i landbrugsproduktionen.

Byggevirksomheden har, såfremt den måles ved størrelsen af det *igangværende* nybyggeri, i den forløbne del af 1951 kun ligget nogle få procent lavere end i 1950, og der kan antagelig regnes med, at der i årets løb vil blive *fuldført* ca. 20.000 lejligheder, omtrent som i fjor, ligesom det færdiggjorte erhvervsbyggeri antagelig vil blive af nogenlunde uforandret størrelse. Også ombygnings- og reparationsarbejder har, så vidt man kan se, fortsat ligget på et højt niveau; medvirkende hertil er antagelig bl. a., at man har adgang til at fradrage reparationsudgifter ved indkomstopgørelsen til skatteväsenet.

På grund af kreditstramningen, der både giver sig udslag i vanskeligheder ved at opnå byggelån i bankerne og i lavere obligationskurser, har det *påbegyndte byggeri* derimod i den del af året, som er gået, været væsentligt lavere end i de tilsvarende måneder sidste år. Også de fortsat stigende byggeomkost-

ninger spiller antagelig en rolle i denne forbindelse. Byggeomkostningsindeks lå i september på 277 (aug. 1939 = 100), hvilket var næsten 25 % mere end for et år siden. I første halvdel af 1951 påbegyndtes som følge heraf kun beboelsesejendomme med et etageareal på ca. 790.000 m² mod 1100.000 m² i første halvår 1950. De tilsvarende tal for erhvervsejendomme var 540.000 m² og 650.000 m²; nedgangen er her mindst for avlsbygninger i landbruget (265.000 m² mod 272.000 m²). For skoler, sygehuse m. v. er faldet endnu stærkere. Også antallet af givne byggetilladelser til boligejendomme er gået ned, nemlig fra ca. 8600 lejligheder i perioden jan.—sept. 1950 til ca. 6350 i jan.—sept. 1951 (for hovedstaden + 5 større provinsbyer), samtidig med at antallet af lejligheder med byggetilladelse, der ikke var påbegyndt, steg fra 2700 ult. sept. 1950 til 4300 ult. sept. 1951. Som følge af denne udvikling må der regnes med en tilsvarende nedgang i det fuldførte byggeri i løbet af 1952.

Arbejdsløsheden har siden maj ligget noget højere end i fjor, hvilket også var at vente efter den beskrevne udvikling i industriproduktionen. Ved udgangen af oktober var den nået op på 6.8 %, svarende til 44.000 ledige personer, mod 5.4 % (35.000 personer) ult. okt. 1951. Udviklingen er imidlertid ret uensartet fra gruppe til gruppe. For *arbejdsmænd,* der er langt den talrigeste gruppe, er niveauet næsten uændret, medens adskillige andre fag har en betydelig stigning. Dette gælder således fx. *tobaksarbejdere* (fra ca. 7 % ult. okt. 50 til ca. 19 % ult. okt. 51), *tekstilarbejdere* (fra 2 % til 9 %), *skræddere* (fra 1 % til 8 %) m. fl. Hertil kommer, at der er en omfattende frivillig arbejdsfordeling inden for disse fag. At det netop er disse områder, der er hårdt ramt, harmonerer godt med det, der foran er anført om produktionsudviklingen. I byggefagene har der hidtil kun været ret ringe ledighed, idet de fleste har kunnet finde beskæftigelse ved færdiggørelsen af det igangværende nybyggeri og ved ombygnings- og reparationsarbejder. I løbet af oktober er der imidlertid sket en vis stigning, der for de fleste af disse fag er noget stærkere, end den plejer at være på denne årstid, og som følge af den foran omtalte nedgang i nybyggeriet må der regnes med yderligere stærk vækst i byggefagenes ledighed i de kommende måneder.

I det hele taget må man antagelig vente en væsentlig større arbejdsløshed end den, man har været vant til i de senere år, idet overførsel af ledige fra de ramte områder til de industrifag, hvor der fortsat kan regnes med høj produktion og stærk arbejdsefterspørgsel, som tidligere nævnt er forbundet med betydelige vanskeligheder.

I denne forbindelse kan det nævnes, at der stadig er betydelige forskelle i *arbejdsløshedens lokale fordeling.* Ult. aug. havde Ålborg, Esbjerg, Skive og Silkeborg således mere end 10 % ledige arbejdere, og Fredericia med ca. 5 % lå lavest blandt de jydske byer. Samtidig var den højeste ledighedsprocent i øernes byer ca. 7½ %, og adskillige byer her lå nede på ca. 2 %. Lignende forskelle kan konstateres mellem Jyllands og øernes landdistrikter. Disse forhold har nu bestået næsten uændret i en længere årrække, og den del af problemerne i forbindelse med arbejdskraftens overførsel fra område til område, som har relation til lokale flytninger, synes derfor i hvert fald at være vanskelige at løse.

Handelsbalancen.

Specialindførselens værdi har i årets første 9 mdr. andraget 5288 mill. kr. eller godt 1000 mill. kr. mere end i samme periode i fjor. Specialudførselen er kun steget med godt 900 mill. kr. til 4128 mill. kr., og merindførselen er derfor vokset med 100 mill. kr. til ca. 1160 mill. kr.

Som omtalt i sidste hefte af „Økonomi og Politik" skyldes stigningen i indførselsværdien i overvejende grad højere priser, medens udførselens værdi hovedsagelig er blevet forøget som følge af udvidelse af det eksporterede kvantum. Dette forhold fremgår også af diagrammet foran, der udviser en stærk stigning i importpristallet, medens eksportpristallet indtil aug. kun var gået lidt i vejret. Der er dog grund til at fremhæve, at importpristallets stigning formentlig giver et noget overdrevent indtryk af vareimportens fordyrelse. Forholdet er det, at dette pristal er baseret på de priser, til hvilke der kan sluttes kontrakt i den pågældende måned, og da det kan vare måneder, inden de eventuelt indkøbte varer når frem, vil priserne for de faktisk indførte varer „slæbe" en del efter importpristallet, både når dette stiger, og når det falder. Hertil kommer, at det må formodes, at importørerne er stærkt tilbageholdende med at slutte kontrakter på tidspunkter, hvor verdensmarkedspriserne for en vis vare ligger særlig højt, medmindre de da venter fortsat stærk stigning. De af Statistisk Departement på grundlag af indførselsstatistiken beregnede enhedsværdier for de faktisk indførte varer, der giver et tilnærmet udtryk for disses prisændringer, men som dog også er påvirket af eventuelle forskydninger i importens sammensætning og i varernes kvalitet, viser da også kun en stigning på 32 % fra 2. kvartal 1950 til 2. kvartal 1951 mod ca. 64 % stigning i importpristallet. Enhedsværdien for de faktisk udførte varer er i samme periode kun steget 7—8 %, og forringelsen af Danmarks bytteforhold over for udlandet er derfor — trods den anførte modifikation — en meget væsentlig realitet.

Efter at det månedlige underskud på handelsbalancen siden marts havde ligget mellem ca. 140 og 190 mill. kr., faldt det i september til 79 mill. kr., hovedsagelig som følge af en nedgang i importens værdi. Denne nedgang kan atter i alt væsentligt henføres til en sæsonmæssig reduktion i kornimporten, fald i importen af oliefrø m. v. samt i importen af spindestoffer. Specielt det sidste er bemærkelsesværdigt, idet der er tale om en fortsat tilbagegang siden april (fra 41 til 7 mill.kr.), der dels afspejler prisfaldet på verdensmarkedet, dels antagelig tilbageholdenhed fra de danske importørers side som følge af den nedgang i tekstilindustrien, som er omtalt ovenfor.

Eksportens sammensætning på hovedvaregrupper viser en karakteristisk forskydning i forhold til de første 3 kvartaler af 1950, idet industrieksporten er steget med godt 50 % til 1585 mill. kr., medens landbrugseksporten kun er gået op med 15 % til 2368 mill. kr. Industrieksportens andel af den samlede eksport udgør herefter ca. 38 % mod 32 % sidste år; de tilsvarende tal for landbrugseksporten er 57 % mod 64 %. For flere landbrugsvarers vedkommende er der tale om en direkte tilbagegang i eksportkvantum; dette gælder således for smør, hvoraf der indtil 4. nov. kun var udført 123.000 tons mod 136.000 i samme periode 1950; årsagen er her dels den lavere produktion, dels større indenlandsk

forbrug som følge af smørrationeringens ophævelse. Også ægeksporten er faldet på grund af mindre produktion. Til gengæld er der sket en stærk stigning i udførselen af levende hornkvæg, især til Italien og i noget mindre udstrækning til Tyskland. Svinefedtudførselen er 5-doblet, flæskeeksporten vokset med 12—13 %, og endelig er udførselen af ost også steget med en halv snes procent. Blandt industrivarerne er det navnlig maskiner og transportmidler, især skibe, der er gået frem i eksportværdi.

Udenrigshandelens fordeling på *valutaområder* fremgår af nedenstående tabel. Den viser, at der sammenlignet med sidste år er sket en forbedring af balancen over for Sterlingområdet som følge af en stærk stigning i eksporten til England. Derimod er Danmarks store udførselsoverskud over for Vesttyskland i 1950 ændret til et næsten lige så stort indførselsoverskud i 1951. Dette hænger sammen med, at Danmarks eksport ikke som forudsat ved den sidst i 1950 afsluttede handelsaftale har kunnet vokse i takt med importen, et forhold, som atter beror på, at Vesttyskland på grund af meget betydelige betalingsvanskeligheder over for den europæiske betalingsunion (EPU) har måttet gennemføre en kraftig skærpelse af sine importrestriktioner. Efter at disse vanskeligheder nu synes at være overvundet, kan der atter i en nærmere fremtid (antagelig fra 1. jan. 1952) ventes gennemført lettelser i den tyske import, hvorved mulighederne for en genoprettelse af Danmarks balance på dette område skulle forbedres. På den anden side har Vesttyskland pr. 1. okt. forhøjet sine toldsatser for en række landbrugsvarer ganske væsentligt.

Endelig viser tabellen, at den senere tids tendens i retning af bedre balance i samhandelen med U.S.A. nu er blevet brudt, idet importværdien absolut (omend ikke relativt) er steget stærkere end eksportens værdi. Årsagen hertil ligger navnlig i, at det har været nødvendigt at foretage betydelige kulindkøb i U.S.A.

Udenrigshandelens fordeling på valutaområder.

	Jan. — sept. 1951			Jan. — sept. 1950		
	Import mill. kr.	Eksport mill. kr.	Import-overskud mill. kr.	Import mill. kr.	Eksport mill. kr.	Import-overskud mill. kr.
$-området						
U.S.A.	510	110	400	415	77	338
Øvrige lande	190	154	36	96	88	8
£-området						
Inden for OEEC	1468	1783	÷315	1392	1480	÷ 88
Uden for OEEC	62	47	15	54	25	29
Vesttyskland	655	536	119	376	527	÷151
Øvrige OEEC-lande[1] med kolonier etc.	1697	981	716	1377	675	702
Østeuropa	520	345	175	418	226	192
Spanien med kolonier	33	42	÷ 9	52	19	33
Andre lande uden for Europa	126	70	56	90	59	31
Færøerne og Grønland ...	26	60	÷ 34	14	51	÷ 37
I alt ...	5287	4128	1159	4284	3227	1057

[1] D.v.s. de europæiske lande, der samarbejder i Marshall-planen.

på grund af svigtende leverancer fra Danmarks sædvanlige europæiske leverandører.

Over for de øvrige områder er forskydningerne af mindre betydning.

Valutagælden.

Valutastillingen, således som den kommer til udtryk i opgørelserne over nationalbankens og de private bankers tilgodehavender i og gæld til udlandet, påvirkes også af andre faktorer end handelsbalancens udvikling, først og fremmest af de øvrige løbende poster på betalingsbalancen, især skibsfartens indtægter og udgifter, og desuden af forandringer i private danske foretagenders mellemværender med udenlandske foretagender samt ved optagelse eller ydelse af samt betaling af afdrag på langfristede lån og endelig af eventuelle gaveydelser som Marshallhjælpen. I nedenstående tabel er vist udviklingen i bankernes nettogæld til udlandet siden foråret.

	Nationalbankens udenlandske nettogæld mill. kr.	heraf til E.P.U. mill. kr.	Private bankers udenlandske nettogæld mill. kr.	i alt mill. kr.
ult. marts 1951	174	270	74	248
„ april „	242	344	78	320
„ maj „	266	399	117	383
„ juni „	263	422	112	375
„ juli „	287	452	91	378
„ aug. „	300	453	99	399
„ sept. „	247	426	122	369
„ okt. „	232	392	62[1]	294[1]
15. nov. „	108	—	—	—

[1] Anslået på grundlag af opgørelserne for de større private banker.

Som denne tabel viser, var valutagælden, der i det sidste halvår forud for marts 1951 havde været ret stabil, steget med ca. 150 mill. kr. indtil udgangen af august, hvorefter der pånyt er sket en nedgang, således at den ult. okt. kun lå et halvt hundrede mill. kr. over martsniveauet. Det må i denne forbindelse yderligere tages i betragtning, at den af staten i marts 1951 overtagne konsoliderede udenlandske gæld siden da er nedbragt med knapt 30 mill. kr. til 431 mill. kr. Ved en sammenligning med gælden ved udgangen af oktober i fjor, der beløb sig til 699 mill. kr., må disse 431 mill. kr. sammenlægges med de 294 mill. kr. i tabellens slutkolonne, hvorved man kommer til 725 mill. kr. Der er således tale om en forholdsvis moderat stigning.

I første halvdel af nov. blev tempoet i nedgangen i nationalbankens valutagæld forstærket i usædvanlig grad, nemlig til ca. 8 mill. kr. om dagen mod gennemsnitlig ca. 8 mill. kr. om ugen i sept.—okt. Tal for de private bankers valutastilling pr. 15. nov. foreligger ikke; men det er næppe sandsynligt, at

der for disse skulle være tale om en forøgelse af gælden, der blot tilnærmelsesvis opvejer forbedringen i nationalbankens stilling.

Gælden til den europæiske betalingsunion (E.P.U.) er, som man ser, reduceret med 61 mill. kr. i løbet af sept.—okt. Samtidig har Danmark fået for ca. 15 mill. kr. guld og dollars tilbagebetalt fra unionen og har pånyt fjernet sig et stykke fra den grænse, hvor 40 % af overtrækket skal betales i guld eller dollars (denne situation ville være indtrådt, når det samlede underskud var nået op på ca. 539 mill. kr., svarende til en gæld på ca. 485 mill. kr., idet differencen 54 mill. kr. ville være dækket med guld- eller dollarsbetalinger; i juli og aug. var Danmark altså ikke langt fra denne grænse). Bortset fra oplysningerne om E.P.U.-gælden er det ikke muligt at få nyere tal for gældens fordeling på valutaområder.

Årsagerne til den sidste tids overraskende gunstige udvikling er antagelig mange. Som nævnt var der i sept. tale om en *nedgang i importen,* der antagelig er fortsat siden, og som kan skyldes, at importørerne har været tilbageholdende med afgivelse af ordrer som følge af de høje, men dog faldende priser, der har præget verdensmarkedet i den forudgående periode. Endvidere er *eksporten af kreaturer,* især slagtede, i den sidste tid steget, endda i endnu stærkere tempo, end den plejer på denne årstid; muligvis spiller frygten for mund- og klovesygen en rolle for denne udvikling. Også *ægeksporten* steg stærkt i okt. Hertil kommer naturligvis virkningerne af de *højere priser for landbrugseksporten* til England, ligesom skibsfartens indtægter fortsat ligger højt. Det er tillige sandsynligt, at private danske foretagender i den senere tid i stigende udstrækning har fået *kredit direkte hos deres udenlandske leverandører* og derfor ikke har haft nødig at trække på bankernes reserver; denne tendens kan atter skyldes den strammere likviditetssituation her i landet. Endelig er der måske også tale om visse *spekulative bevægelser.* Under de rygter om revaluering af sterling, som verserede tidligere på året, er der muligvis en del eksportører m. fl., der har holdt sterling-tilgodehavender tilbage i håb om at få dem afregnet til en højere kurs. Efter at de nævnte rygter nu er ophørt — og endog for en tid har været afløst af rygter om en ny *de*valuering af pundet — kan sådanne udestående tilgodehavender være blevet taget hjem. I det omfang de to sidste forhold gør sig gældende, giver de ovenfor anførte tal et overdrevent indtryk af valutastillingens forbedring.

Den fremtidige udvikling i valutagælden må i første række bero på udsigterne for udenrigshandelen, skibsfarten m. v., hvorom nedenfor. På dette sted skal det nævnes, at der består en risiko for, at Danmark i den nærmeste fremtid kan blive udsat for en ubehagelig ændring i valutareservernes sammensætning. Forholdet er det, at England har et tilgodehavende på Danmark på knapt 50 mill. kr., som ikke omfattes af den i 1950 afsluttede aftale om konsolidering og tilbagebetaling i løbet af 10 år. Dette beløb har England adgang til at benytte til dækning af et eventuelt underskud over for den europæiske betalingsunion. Indtil fornylig har England imidlertid været kreditor over for unionen; men ved udgangen af september var dets tilgodehavender i unionen opbrugt som følge af en betydelig merimport, og det var endda blevet debitor for et beløb svarende til ca. ⅔ af dets første — guldfri — femtedel af kvoten. I

løbet af oktober er denne udvikling blevet fortsat, således at England har måttet betale unionen ca. 36 mill. $. Fortsættes denne udvikling må England endog betale 40 % af yderligere overtræk i guld eller dollars. Da Englands dollarsituation i øjeblikket er stærkt forringet (jvf. foran s. 194), taler sandsynligheden for, at det vil ønske at gøre brug af sin ret til at anvende det omtalte tilgodehavende til at dække en del af overtrækket. For Danmarks vedkommende betyder dette ikke nogen forøgelse af den totale valutagæld; der sker blot en overførsel fra en konto til en anden, idet E.P.U. fremtidig vil komme til at stå som kreditor i stedet for England. Men dette kan også være ubehageligt nok, idet Danmark som nævnt i øjeblikket befinder sig i den femtedel af kvoten, i hvilken 20 % af en eventuel gældsforøgelse skal betales i guld eller dollars. Der vil altså umiddelbart blive tale om en betaling i guld eller dollars på små 10 mill. kr. af vore meget begrænsede reserver, og samtidig rykker vi pånyt et stort skridt nærmere hen mod den grænse, oven over hvilken der skal betales 40 % i guld eller dollars.

På længere sigt, må det fremhæves, består der endvidere en vis fare for, at E.P.U. ophører. Den er foreløbig kun oprettet for tiden indtil 30. juni 1952, og skulle det vise sig umuligt at nå til enighed om en forlængelse, vil den del af gælden til unionen, der ikke kan dækkes af den grundfond, som ved dens oprettelse blev indskudt af U.S.A. som en særlig form for Marshallhjælp, blive ombyttet med tosidige gældsposter over for unionens kreditorer, som eventuelt kan forlanges afviklet i løbet af 3 år. Også en sådan udvikling kan indebære en del ubehageligheder.

Udsigterne for betalingsbalancens udvikling.

Enhver forudsigelse om dette spørgsmål må nødvendigvis blive meget usikker, idet den forudsætter skøn over både eksport- og importpriser, såvel som -mængder og over fragtrater, turisttrafik m. v. Hvad *eksportmængden* angår, er det tvivlsomt, om den opgang, som er foregået i de senere år, kan fortsætte i nogen nævneværdig udstrækning. For *industrieksportens* vedkommende kan der under forudsætning af fortsat rustningskonjunktur antagelig regnes med gode afsætningsmuligheder. Men de vigtigste eksportindustrier arbejder for tiden med næsten fuld kapacitetsudnyttelse, og yderligere udvidelse af eksporten forudsætter enten forbedret produktivitet og kapacitetsudvidelse eller formindskelse af hjemmemarkedets forsyninger. Her er der en konflikt mellem korttids- og langtidshensyn. Skærer man leverancerne af maskiner o. l. til hjemmemarkedet ned, kan eksporten i øjeblikket udvides; men til gengæld mindskes de investeringer, som skulle muliggøre en udvidelse på længere sigt. Heller ikke *landbrugseksporten* kan ventes at vokse nævneværdigt i omfang. Tværtimod må der som tidligere omtalt påregnes en vis nedgang i flæskeproduktion og -eksport i den nærmeste fremtid, som følge af nødvendigheden af en oparbejdelse af bestanden. Afsætningsmulighederne for flere varer er endvidere i den sidste tid blevet noget forringet som følge af udlandets beskyttelsesforanstaltninger. Således har Tyskland fra 1. oktober forhøjet en række toldsatser især for landbrugsvarer, og England har i disse dage gennemført en drastisk begrænsning af

importen af bl. a. finere fødevarer, herunder f. eks. konserves, sukker og sukkervarer, frugt m. v. Desuden må det nævnes, at U.S.A. har nedsat osteimporten meget betydeligt; men der synes dog at være en vis mulighed for, at lovgivningen herom vil blive ophævet i begyndelsen af 1952. Til gengæld ventes det, at Italien i nær fremtid vil ophæve de fleste af sine indførselsbegrænsninger i forhold til andre OEEC-lande, hvilket vil skabe større afsætningschancer for dansk landbrugseksport.

Eksportpriserne har som omtalt været noget stigende i den senere tid. Fra oktober, for hvilken måned pristallet blev 342 mod 326 i september, er der sket forhøjelser af smørprisen til England med 7½ %, af ægprisen med 30 % i forhold til sidste år, ligesom baconprisen steg nogle få procent i sammenligning med september (idet de 12½ % af den nye forhøjelse på i alt 16—17 % allerede var indtrådt i denne måned). I hvilket omfang priserne for landbrugseksport til andre lande vil følge med op, er vanskeligt at sige. Industriens eksportpriser kan antagelig også ventes at ville gå en del i vejret, så længe rustningskonjunkturen vedvarer.

Om *importen* er det endnu vanskeligere at udtale sig. *Mængden* vil være stærkt afhængig af det indenlandske aktivitetsniveau. Fortsættes den påbegyndte kontraktion i hjemmemarkedsindustrierne, bliver der mindre behov for importerede råstoffer og halvfabrikata, ligesom byggeriets tilbagegang vil reducere importen af udenlandske byggematerialer. I det omfang arbejdsløsheden vokser, og indkomsterne derfor går ned, vil også importen af udenlandske forbrugsvarer falde. Dermed er ikke sagt, at importens *værdi* også vil gå tilbage. Det kan tænkes, at oprustningen igen sætter en international prisstigning i gang, som kan opveje nedgangen i mængde. Især hvis importørerne venter, at priserne vil vedblive at stige gennem et stykke tid, vil de antagelig forøge deres indkøb betydeligt, såfremt ikke kreditstramningen lægger hindringer i vejen herfor.

I de skøn, som fremkom fra regeringens side ved rigsdagssamlingens begyndelse, regnedes der med en import i perioden 1. juli 1951—30. juni 1952 på ca. 7½ milld. kr. (under forudsætning af stabile importpriser) og en eksport på ca. 6 milld. kr. Af det således fremkomne underskud på 1½ milld. kr. ventes ca. 1 milld. kr. dækket af „usynlige" nettoindtægter (skibsfartens overskud m. v.), hvorved underskuddet reduceres til godt 500 mill. kr. Hertil kommer noget over 100 mill. kr. til afdrag på udenlandsk gæld. Til gengæld regnes der med en Marshallhjælp på godt 400 mill. kr., således at det udækkede underskud skulle andrage ca. 200 mill. kr., der må føre til en tilsvarende stigning i valutagælden. På grund af usikkerheden må disse tal dog tages med alt muligt forbehold. Specielt er der grund til at bemærke, at størrelsen af Marshallhjælpen endnu ikke er fastsat. Om den sidste tids forbedring i valutastillingen vil give anledning til revision af skønnet kan endnu ikke siges. Iøvrigt må man erindre at Marshallhjælpen efter planen vil bortfalde fra 1. juli 1952, og der vides intet om, hvorvidt eller i hvilket omfang den vil blive erstattet af andre — økonomiske eller militære — hjælpeformer. Såfremt dette ikke sker, vil Danmarks betalingsbalanceproblem blive alvorligt skærpet.

Pengeforholdene.

Den i 1950 begyndte kreditstramning er stadig blevet fortsat i de senere måneder. Obligationskurserne har været jævnt faldende, og den effektive rente stigende. For 5 %-kreditforeningsobligationer i de åbne serier nåede den endog i nogle dage midt i oktober op over 6 %. Senere er kurserne dog atter steget temmelig kraftigt, muligvis til dels som følge af nogle udtalelser fra finansministerens side om, at det lave niveau ikke ville holde sig på længere sigt.

De private bankers kassebeholdninger nåede et foreløbigt minimum i maj med 722 mill. kr. Derefter steg de igen til 758 mill. kr. i juli for pånyat falde til 723 mill. kr. ult. sept. Siden april har udlånene ligget ret fast lidt over 4700 mill. kr. I løbet af oktober har de 3 hovedbanker derimod udvidet deres långivning med lidt mere end et halvt hundrede mill. kr., medens deres kasse- og obligationsbeholdninger er faldet, begge med godt 17 mill. kr. Om det samme gælder de øvrige banker, vides endnu ikke.

Bankernes tilbageholdenhed med udlån i sommer- og efterårsmånederne har utvivlsomt også formindsket erhvervslivets likviditet. Dette viser sig bl. a. ved en nedgang i indlånene på folio og konto kurant. Derimod har indlånene på de egentlige sparekonti i bankerne været stigende indtil de sidste måneder. Sparekassernes indlån er på den anden side gået tilbage lige siden maj.

Virkningen af likviditetsstramningen har som tidligere omtalt været særlig følelig for byggeriet. For i nogen grad at modvirke dette har nationalbanken nu indvilget i pånyat ville give tilsagn om at genbelåne de private bankers byggelån, dog kun inden for en grænse, der bestemmes af de genbelåningstilsagn, der var givet ved årets midte, d.v.s. 110 mill. kr. Nye tilsagn vil kun blive givet i det tempo, hvori gamle tilsagn bortfalder. Denne politik vil antagelig bevirke nogen forbedring af byggeriets situation. Til gengæld betingede nationalbanken sig, at den samlede pengemængde (d.v.s. seddelmængden med tillæg af bankernes foliotilgodehavende i nationalbanken og mængden af skatkammerbeviser i omløb) ikke må forøges. Tværtimod skal den reduceres i samme takt, som nationalbankens valutagæld måtte stige. På grund af valutastillingens forbedring i de sidste måneder, er denne klausul endnu ikke blevet aktuel. Men dersom det omtalte skøn over betalingsbalancens udvikling på længere sigt holder stik, må pengestramningen fortsat gøre sig gældende. Betydningen heraf vil være ret forskellig fra erhverv til erhverv. Skibsfarten og landbruget, der i de senere år har haft gode indtægter, vil sikkert selv kunne finansiere betydelige investeringer, ligesom en del industrivirksomheder utvivlsomt er i stand til at være selvfinansierende. Derimod kunne noget tyde på, at kommunale og koncessionerede virksomheder vil få vanskeligt ved at finansiere deres investeringer, herunder delvis også færdiggørelse af allerede påbegyndt anlægsvirksomhed. Såfremt staten for at afbøde disse vanskeligheder træder hjælpende til under en eller anden form, samtidig med at pengemængden skal fastholdes, må likviditetsstramningen blive så meget desto mere følelig på andre områder. Man kommer således i virkeligheden ind på en art offentlig investeringskontrol ved hjælp af varierende finansieringsbetingelser.

19.11.1951.
P. W.